
**RELIGIOUS EDUCATION DURING THE FIRST CYCLE OF PRIMARY
EDUCATION IN SERBIA****Vesna Lj. Minic**The Prizren Teachers College – in Leposavic, Serbia, minic.vesna@gmail.com**Marija M. Jovanovic**Nis University, Faculty of Philosophy, Serbia, marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

Abstract: Religious education as part of the modern society in Serbia is a subject of numerous interdisciplinary scientific studies. Modern education systems in countries where major socio-economic and political changes take place are undergoing major transformations and reforms. Their goal is to make changes to the education process and integrate it into the developmental trends of society, as well as to succeed in the affirmation of cultural and national values. Therefore, the relationship between religion and education, as a form of human consciousness and the need for a successful and fulfilled life in a given society, is very important. Transition processes in Europe have actualized the issue of religion and religious education as an integral part of the teaching process, and have contributed to a more intensive study of these topics. Christianity is the predominant religion in Serbia, or Orthodoxy, to be more accurate. However, there are other religious communities as well, such as: Islamic, Roman Catholic, Jewish, Protestant, etc. In primary and secondary schools in Serbia, religious education is being taught as an optional subject (students are given a choice between civic education and religious education), which is assessed descriptively and not included in the final grade. During the first cycle of primary education, subjects that teach about a particular religion are the following: Orthodox catechism (religious education), Islamic religious education, Catholic religious education, Evangelical Lutheran religious education of the Slovak Evangelical Church, Religious Education of the Christian Reformed Church, Jewish religious education. In addition to religious education, subjects containing religious topics are also: Serbian language, Nature and Society, Music Education, Visual Arts, Folk Tradition. The correlation and the link among the above-mentioned objects will make religious education more meaningful and more interesting for children. The main goal of teaching religion as an integral part of school subjects during the first cycle of primary education in Serbia is the preservation of religion. Religion is a very old social phenomenon which has not lost its significance and topicality to this day; on the contrary, it is becoming more and more present in people's lives, and it represents a system of ideas, beliefs and practices, a specific type of behavior towards the world, society, man, nature. As such, it is equally significant as art, science, philosophy, etc. Besides the preservation of religion, another goal of religious education is to familiarize children with a certain religion, to teach them the basic characteristics of that religion, to teach them prayers, the significance of liturgy, and the customs of the religion children are learning about. It is important to emphasize that religious teaching should be in a form of an open and tolerant dialogue, while respecting other people's religious beliefs, in order for it to be meaningful and worthwhile.

Keywords: religion, education, the first cycle, primary education, Serbia.

The paper is the result of research within the project: "Kosovo and Metohija between national identity and European integration" (III 47023), funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia and „Sustainability of identity of Serbs and ethnic minorities in the border municipalities of East and Southeast Serbia“ (OI 179013), carried out at the University of Nis - Faculty of Mechanical Engineering and funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of Republic of Serbia.

**РЕЛИГИЈСКО ВАСПИТАЊЕ У ПРВОМ ЦИКЛУСУ ОСНОВНОГ
ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ****Весна Љ. Минић**Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу, Србија, minic.vesna@gmail.com**Марија М. Јовановић**Филозофски факултет у Нишу, Србија, marija.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

Резиме: Религијско васпитање и образовање у савременом друштву у Србији предмет су бројних интердисциплинарних научних проучавања. Модерни системи образовања у земљама у којима се одвијају крупне друштвено-економске и политичке промене, доживљавају дубоке трансформације и

реформе. Оне имају за циљ како мењање и интеграцију васпитања и образовања у развојне токове друштва, тако и афирмацију културних и националних вредности. У вези са тим, важан је однос религије и образовања као облика људске свести и потребе за успешним и квалитетним животом у датој друштвеној заједници. Транзициони процеси у Европи актуелизовали су питање религије и веронауке као саставног дела наставе, и допринели њиховом интензивнијем проучавању. Основна религија у Србији јесте Хришћанство, односно Православље. Међутим, поред њега, постоје и друге верске заједнице, попут: исламске, римокатоличке, јеврејске, протестантске и друге. У основним и средњим школама у Србији се изучава Верска настава или Веронаука, у својству изборног предмета (ученици имају могућност да бирају између Грађанског васпитања и Веронауке), који се оцењује описно и не улази у просек оцена. У првом циклусу основног образовања, предмети који уче о одређеној религији су: Православни катехизис (Веронаука), Исламска вјеронаука, Католички вјеронаук, Евангеличко-литерански вјеронаук словачке евангеличке цркве а.в., Верско васпитање реформатске хришћанске цркве, Веронаука-јудизам. Поред Верске наставе, предмети у којима су присутни религијски садржаји су: Српски језик, Природа и друштво, Музичка култура, Ликовна култура, Народна традиција. Успостављањем корелацијских односа са поменутиим предметима, садржаји религијског васпитања бивају садржајнији и интересантнији за децу. Основни циљ примене религијских садржаја у наставним предметима у првом циклусу основног образовања у Србији јесте очување религије. Религија је веома стара друштвена појава која ни данас не губи на значају и актуелности, напротив, бива све више заступљена у животу појединца, и представља систем идеја, веровања и праксе, специфичан облик практичног одношења према свету, друштву, човеку, природи. Као таква, она стоји у равноправном односу са уметношћу, науком, филозофским поставкама и сл. Поред очувања религије, циљ Верске наставе односи се још и на потребу приближавања одређене религије деци, упознавања са основним обележјима дате религије, учења молитви, значају литургије, као и обичајима које прописује религија коју деца уче. Оно што је важно нагласити јесте да ово учење треба да се одвија у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање туђих религијских опредељења, како би његов смисао био оправдан.

Кључне речи: религија, васпитање, први циклус, основно образовање, Србија.

1. УВОД

Религија и образовање су две веома распрострањене и дијалектички повезане друштвене појаве, које су старе и могу се срести у бројним изворима, који их тумаче на различите начине. Очување културних, националних, васпитних вредности, свакако јесу део и образовања и религије, и то је оно што им је заједничко током смене историјских генерација, и што је непроменљиво. Верска настава уведена је у наш школски систем 2001. године, као факултативни предмет, који се организује и изводи за традиционалне цркве и верске заједнице у Србији: Српску православну цркву, Исламску заједницу, Католичку цркву, Словачку евангеличку цркву а. в., Јеврејску заједницу, Реформатску хришћанску цркву и Евангеличку хришћанску цркву. Циљеви верске наставе у основној школи се односе на садржаје вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које егзистирају на српском подручју. Њима се ученицима пружа целовит поглед на свет и живот, као и усвајање духовних вредности цркве или заједнице којој припадају, односно указује на значај чувања и неговања верског и културног идентитета. Циљеви, задаци и садржаји верске наставе су посебни за сваку цркву или заједницу, међутим оно што им је заједничко јесте тежња да се ученицима приближи одређена религија, њена обележја и карактеристике, значај молитве и литургије, као и обичаја који су њен део.

2. ТЕРМИНОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ ОСНОВНИХ ПОЈМОВА

Основни појмови који се везују за религијско васпитање у првом циклусу основног образовања у Србији су: религија, верска настава, основно образовање и васпитање, наставни план и програм. Говорећи о *религији* као друштвеном феномену који траје хиљадама година уназад, и има утицаја на животе многих људи, она има „психолошко-емоционалну, етичку и интегративну функцију у друштву“ (Базић, Пешић, 2012: 341). Ивковић (2003: 197) истиче да је религија „организовани скуп сазнања, осећања, симбола, културних радњи, моралних и других прописа и веровања везаних за замисао о оностраним бићу“. Она је, дакле по њему људска, културно-историјска чињеница, систем идеја, веровања и праксе, специфичан облик практичног одношења према свету, природи, друштву и човеку. Све религије се могу уопштено поделити на природне и објављене. Природне су оне које настају непосредним додиром појединца и друштвених група са природним и друштвеним појавама без посредника. Оне настају спонтано, и у њих спада анимизам и тотемизам. Објављене религије су оне чији се настанак везује за пророке, преко којих Бог саопштава себе и своје законе. У ове религије спадају политеизам и монотеизам. *Верском наставом* се дете упознаје са својом религијом, и она је у нашим школама интензивирања 2001. године, на основу „права на образовање, права избора погледа на свет, права на вероисповедање, и права родитеља да

васпитавају децу у складу са својим верским уверењима, која су призната међународним конвенцијама“ (Стојковић, 2005: 76). Циљ верске наставе јесте да се „њоме ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот, и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају...“ (Базић, 2012: 80).

Основно образовање и васпитање су појмови који увек стоје у јединству и који се прожимају. Основно образовање стиче се у основној школи, и оно је „најдужи, обавезан и општеобразовни степен система васпитања и образовања“ (Минић, 2012: 130). У нашој земљи траје осам година и одвија се на језицима свих народа и народности. Право на образовање је гарановано сваком детету без обзира на пол, расу и националну припадност. Таквим правом омогућава се „школовање које води успеху у свету рада и прокламује се једнакост шанси свим људима, најпре у образовању, а потом и у свим сферама друштва“ (Јовановић, 2003: 188). *Наставни план* је друштвени документ којим се одређују и конкретизују наставни садржаји. Његови битни елементи су: предмети који се изучавају у школи, распоред изучавања изабраних предмета, фонд часова за сваки наставни предмет недељно и годишње, као и укупан фонд часова за сваки разред. Наставни планови се осавремењују у складу са општим, друштвеним, економским, културним и научним развојем друштва. *Наставни програм* је конкретизација наставног плана, којим се одређује систем знања, умења, навика, способности у сваком наставном предмету, посебно за сваки разред у коме је наставни предмет заступљен. Он садржи следеће елементе „обим садржаја, дубину осветљавања садржаја, распоред изражавања садржаја, циљеве и задатке наставног предмета и основна методичка упутства о настави из одговарајућег предмета.“ (Круљ, Качапор, Кулић, 2003: 187).

3. ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Ако се вратимо далеко у прошлост, и детаљније проучимо православни катихизис, видећемо да га није било у школском програму Велике школе, коју је Доситеј Обрадовић основао 1808. године. Постојало је само Црквено појање, као наставни предмет. Тек у периоду од 1858-1878. године донето је више уредби, на основу којих се у школама изучавала хришћанска наука. Верска настава је била у саставу редовне наставе, под називом Веронаука или Хришћанска наука. У периоду Другог Светског рата веронаука се некако одржала у школама, иако је комунистичка власт била против цркве и црквеног учења. 1944. године донета је била одлука у којој се истицало да је веронаука факултативни предмет. Међутим, она је 1951. године била формално забрањена усвајањем Закона о народним школама. Враћена је тек 2001. године, када је понуђена као факултативни предмет у првим разредима основне и средње школе, уз могућност избора Веронауке или Грађанског васпитања. Од школске 2002/03 године они постају обавезни изборни предмети у Србији (Службени гласник РС, 2001: 46).

Циљ наставе Православног катихизиса у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православни поглед на свет и живот. То подразумева да ученици који га изучавају имају прилику да систематски упознају православу веру у свим њеним битним димензијама, при чему се „излагање хришћанског виђења живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање.“ (Службени гласник Републике Србије, бр. 10/04, 20/04, 1/05, 3/06, 15/06, 2/08, 7/10, 3/11, 7/1, 1/13, 4/13, 5/14, 11/14). Задатак Веронауке је да упути децу на заједницу са Богом у Христу, јер се једино у тој заједници може остварити бесмртност за човека и створену природу. Оваква заједница опстаје једино у литургији и кроз литургију. Наставни план и програм овог предмета иновiran је 2016/17 године, и сачинио га је стручни тим Комисије за унапређење црквене просвете, у сарадњи са Епархијом жичком. Циљ иновирања наставног плана и програма за Веронауку био је да се садржаји прилагоде узрасту ученика и њиховим интересовањима, као и развојним могућностима. Анализом садржаја програма Веронауке за први разред основне школе, може се запазити да су обухваћене следеће теме: Човек као биће заједнице, Бог, Црква, Литургија, Молитва. Кроз њих се ученици упознају са својом вером, значајем породице, друштва, основним појмовима везаним за цркву и веру, при чему се постиже основни циљ катихизиса – да ученици постану чланови Литургијске заједнице, који се прелама и у каснијим разредима. Наставни садржаји у другом разреду углавном садрже теме о Литургији и православној иконографији, и овде се користе епске песме о Косовском боју. Кроз овако постављене наставне теме, ученици се упознају са појмом Крштења, јер њиме постајемо део црквеног живота, Цркве као заједнице, Храма као места окупљања, Литургије као радосног догађаја цркве, Богородице као мајке Христове, Божића, Богојављања, Причешћа, Икона и др. У трећем разреду, наставни планови посвећени су религијском виђењу настанка света и човека. Ту су доминантни садржаји из Светог писма Старог завета, где се говори о томе да „ученицима треба указати на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно“ (Службени гласник Републике Србије, бр. 1/05, 16/06, 2/08, 7/10, 3/11, 1/13, 11/14). Циљ наставе

Веронауке у четвртном разреду основне школе је да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој јасно постављени циљ. Ученик треба да изгради свест о томе да Бог успоставља контакт са светом кроз Христа, да у цркви нико не може да постоји сам за себе, без заједнице са другима, да стекне појам о бићу као делу заједнице, да схвати да је егоизам извор сваког греха и др. Овде су кључне три теме „циљ због којег је Бог створио свет; Литургија, као заједница људи и јединства са Богом; Црква, као икона будућег царства“ (Службени гласник Републике Србије, бр. 3/06, 15/06, 2/08, 3/11, 7/11, 1/13, 11/14).

Поред православног катихизиса, у Србији постоје и друге верске заједнице: Исламска вјеронаука (Илмудин), која има за циљ да ученицима пружи вернички поглед на свет, са акцентом на верски практични живот, као и будући, вечни живот. Католички вјеронаук се односи на увођење деце у веру која је за хришћане темељна, а то је изградња црквене заједнице. Евангелистичко-лутерански вјеронаук словачке евангелистичке цркве а.в. упознаје ученике са хришћанском вером и тумачењем библијске вести, који требају да допринесу буђењу и неговању верских осећања. Верско васпитање реформаторске хришћанске цркве има за циљ вредновање верских и социјалних законитости у хришћанству и људској заједници са нагласком на одговорно стварање бољег света. Она развија љубав према свим људима, бригу и пажњу за немоћне и болесне, потребу да се постане вредан човек и сл. Веронаука-јудизам је верска заједница јевреја у Србији, и она настоји да оствари континуитет богатог историјског, културног, традиционалног и верског наслеђа. Суштина свих наведених религија и заједница које постоје у Србији јесте упознавање ученика са њиховим основним обележјима и вредностима, као и развијање љубави и према Богу, творцу свега постојећег.

4. РЕЛИГИЈСКИ САДРЖАЈИ У ОСТАЛИМ НАСТАВНИМ ПРЕДМЕТИМА

Поред Православног катихизиса, у првом циклусу основног образовања и васпитања постоје и други предмети у којима се прожимају религијски садржаји. То су Српски језик, Свет око нас, Природа и друштво, Ликовна култура, Музичка култура, као и Народна традиција. Поред основних задатака наставног предмета *Српски језик*, који се односе на развијање љубави према матерњем језику, описмењавању, учењу граматике и правописа, поштовања културне баштине и потребе да се она негује, самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво, и др., они се односе и на религијске садржаје, који се највише везују за Св. Саву, као народног учитеља. „Према народном веровању, јела је зелена и зими јер ју је Св. Сава благословио“ (Јовановић, 2006: 78). Нека од дела у којима су заступљени религијски садржаји су: Свети Сава, Отац и мати са малим дететом, Женидба врапца подунавца, Свети Сава помаже човеку да се снађе, Свети Сава и сељак без куће, Марко Краљевић и бег Константин, Легенде о Светом Сави, Златно јагње, Са пашњака до научењака и др. *Свет око нас* и *Природа и друштво* имају за циљ да дете упозна себе, своје окружење, и да развије способности за одговоран живот у заједници у којој живи. Кроз њих се упознаје прошлост нашег народа, историјски и књижевни ликови. У наставном програму ових предмета уочавају се садржаји верског карактера, попут: Празници и обичаји, Наша прошлост-живот у доба кнеза Лазара, Прошлост моје породице, Прошлост мог краја, Живот некада и сада, Школа некад и сад, Породица некад и сад, Осврт уназад-прошлост, Србија у доба Немањиха, Распад српског царства и др. *Ликовна култура*, такође садржи религијске теме које деца усвајају путем овог предмета. То су: Лепо писање са калиграфијом, Писање ћириличних и латиничних слова, Знакови и симболи, Печат, грб, словни и нотни знаци, Ликовна дела и споменици културе, као и дела савремених медијума, Костими-одећа-ношња и др. Поред ликовне културе, и *Музичка култура* као предмет утиче на развијање музичких вредности, упознавање традиције и културе свога и других народа. Садржаји који се односе на верско васпитање су: Певање химне, Школска химна, Певање песама и бројалица, Народне песме попут: Божићна песма, Ој бадњаче, бадњаче, Помози нам вишњи Боже, Хорско певање песама В. Илића, И. Бајића, Б. Станчића и др. *Народна традиција*, као наставни предмет акценат ставља на локалну народну традицију, обичаје, песме и игре наше земље и празновање. У њему се на најочигледнији начин могу видети елементи религије, његове теме се односе на: Радове и празнике, Питај своју баку, Биљке, Кућа, Традиционалне занате, Народне музичке инструменте, Носиоце народне традиције и сл.

5. ЗАКЉУЧАК

На основу реченог, може се извући уопштени закључак да је основни циљ религијског васпитања и образовања у првом циклусу основног образовања у Србији очување религије и њено боље разумевање. Религија је веома стара појава са којом се човек сусрео давно, а која не губи на значају и у савременом свету. Њено значење односи се на повезивање са божанским бићем, црквом и људима, као и односом поштовања и љубави према њима. Предмет који обрађује религијске садржаје, а који је заступљен у свим школама од 2001. године, па све до данас је Верска настава. Она децу учи како да се приближе Богу, да га воле и поштују, уче молитве, значај поста и исповести, љубав према породици, али и свим људима. Она у Србији представља изборни предмет (са Грађанским васпитањем) који се описно

оцењује, не улази у коначни просек оцена, и има за циљ развијање религијске културе. Религијска култура се односи на знања о религијским феноменима у које човек не мора нужно да верује. Садржаји веронауке су саставни део свих наставних садржаја које ученици требају да савладају у току основношколског васпитања и образовања. Осим овог наставног предмета, религијски садржаји се уочавају и осталим наставним предметима, попут: Српског језика, Света око нас, Природе и друштва, Ликовне и Музичке културе, Народне традиције.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Базић, Ј. *Друштвени аспекти образовања-Прилог за социологију образовања* Учитељски факултет. Призрен/Лепосавић. 2012.
- [2] Базић, Ј., Пешић, М. *Социологија*. Учитељски факултет. Призрен/Лепосавић. 2012.
- [3] Ивковић, М. *Социологија образовања 1*. ДИП „НОТА“. Књажевац. 2003.
- [4] Јовановић, Б. *Школска и породична педагогија*. Учитељски факултет. Јагодина. 2003.
- [5] Јовановић, С. *Читанка за други разред основне школе*. Београд. 2006.
- [6] Круљ, Р., Качапор С. Кулић, Р. *Педагогија*. Свет књиге/Учитељски факултет. Београд/Призрен/Лепосавић. 2003.
- [7] Милић, В. *Основно образовање у Србији у другој половини XX века*. Учитељски факултет. Призрен/Лепосавић, 2012.
- [8] Службени гласник Републике Србије. Министарство науке и просвете. Бр. 46. 2001.
- [9] Службени гласник Републике Србије. Министарство науке и просвете. Бр. 10/04, 20/04, 1/05, 3/06, 15/06, 2/08, 7/10, 3/11, 7/1, 1/13, 4/13, 5/14, 11/14).
- [10] Службени гласник Републике Србије. Министарство науке и просвете. Бр. 1/05, 16/06, 2/08, 7/10, 3/11, 1/13, 11/14)
- [11] Службени гласник Републике Србије. Министарство науке и просвете. Бр. 3/06, 15/06, 2/08, 3/11, 7/11, 1/13, 11/14
- [12] Стојковић, С. Верска настава и револуција информације. *Зборник Православље и изазови рачунарске технологије*. Манастир Жича. Краљево. 2005. 75-76